

Формування складових економічного потенціалу регіону

На основі аналізу існуючих теоретичних підходів визначено основні складові економічного потенціалу регіону.

The basic constituents of economic potential of region are certain on the basis of analysis of existent theoretical approaches .

Ключові слова: *регіон, економічний потенціал, трудовий потенціал, виробничий потенціал, ресурсний потенціал, інформаційний потенціал, інноваційний потенціал, фінансовий потенціал.*

Постановка проблеми. Прискорення темпів соціально-економічного розвитку нашої країни великою мірою визначається ефективністю використання економічного потенціалу її регіонів, який є важливим чинником економічного розвитку країни. Регіон – це частина території країни, на якій функціонує сформований комплекс галузей виробництва, виробничої та соціальної інфраструктури [1].

Стереотипи управління регіоном, що склалися, негнучкість управлінських методів призвели до економічного спаду, зниження ефективності виробництва і життєвого рівня населення та значної диференціації регіонів України. В цих умовах по-новому постала проблема визначення компонентної структури економічного потенціалу регіону, що в свою чергу дозволить оцінювати ефективність його використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українськими та зарубіжними вченими присвячено низку фундаментальних робіт щодо проблем оцінки складових економічного потенціалу, регіону, території, його раціонального використання та управління ним [1-10]. Разом із тим актуальним залишається питання формування складових економічного потенціалу регіону як єдиного цілого.

Лешанич С.Є., кафедра економічної кібернетики, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Мета статті. Метою даної статті є виокремлення основних складових економічного потенціалу регіону на основі аналізу існуючих теоретичних підходів до його вивчення.

Виклад основного матеріалу. Економічний потенціал регіону – це сукупні можливості раціонального та ефективного використання ресурсів регіону в процесі виробництва матеріальних благ і послуг для досягнення поставленої мети в межах адміністративно-територіального утворення. Як і економіка в цілому, економічний потенціал є динамічною системою, що характеризується зміною пропорцій і зв'язків між його складовими як у часі, так і просторі. Перебуваючи у функціональній залежності, зміна одних складових економічного потенціалу призводить до видозміни інших, обумовлюючи зрушення пропорцій функціонального і територіального характеру.

Зазвичай економічний потенціал регіону представляють у вигляді комплексу взаємопов'язаних потенціалів. Причому існує безліч підходів до формування такого комплексу потенціалів. Аналіз існуючих теоретичних підходів дозволив визначити наступні складові економічного потенціалу регіонів (табл. 1).

Як видно з табл. 1, різні наукові школи по-різному підходять до визначення не тільки сутності, але й структурних складових економічного потенціалу. В загальному можна виокремити три наступні напрямки формування складових економічного потенціалу регіону:

1) формування простої однокомпонентної структури [1, 4-7, 9]. Прихильники даного напрямку до складових економічного потенціалу відносять основні його елементи, які зазвичай включають трудовий, виробничий, ресурсний та інноваційний потенціали;

Таблиця 1

Складові економічного потенціалу регіонів (розроблено автором)

Автор	Складові																	
	виробничий	ресурсний (природно-ресурсний)	трудоий	інноваційний	фінансовий (фінансово-бюджетний)	якості життя	екологічний	організаційний	кластерний	технологічний (виробничо-технологічний)	науково-дослідницький	внутрішньо економічний	зовнішньоекономічний (експортний)	інформаційний (інформаційно-інтелектуальний)	соціального споживання	суспільного виробництва	матеріальний	інвестиційний
Степаненко С.В. [1]	+	+	+	+														
Казимирчук А.М. [2]	+	+	+		+													
Макаренко М.В. [3]		+		+	+	+	+	+	+									
Школа І.М. [4]	+	+	+	+						+	+	+	+	+	+			
Клиновий Д.В. [5]	+	+	+													+		
Стеценко Т.О. [6]		+	+		+									+				
Лукін С.О.[7]		+	+	+									+					+
Дьомін О.А. [8]	+		+		+								+	+				
Кульчицький І.І. [9]	+		+								+			+			+	
Ніколаєв А. [6]			+	+	+					+	+							
Авдеєнко В.Н., Шилепницький П.І. [9]	+		+														+	
Попов Е.В. [10], Мерзликина Г.С., Шаховская Л.С., Махмудов А.Г., Найденов В.С. [9]	+	+	+														+	
Ревуцкий Л.Д. [4]	+		+															
Лапін С.В. [7]	+		+															
Краснокутська Н.С. [6]			+					+		+				+				
Бурда А.І. [8]										+				+			+	
Должанський І.З. [7]			+											+				
Всього	10	8	15	5	5	1	1	2	1	4	3	1	3	7	1	1	4	1

2) формування комбінованої компонентної структури [2,4,6,8]. В даному випадку автори пропонують об'єднувати окремі потенціали за їх змістовими та соціально-економічними характеристиками. Яскравим прикладом тут є побудована класифікація складових економічного потенціалу регіону в роботі [4], де його представлено у вигляді комплексу взаємопов'язаних потенціалів: еколого-економічний (або природно-ресурсний потенціал), виробничо-технологічний, трудовий, науково-дослідницький, внутрішньо економічний, зовнішньоекономічний, інформаційний, потенціал соціального споживання, виробничий, інноваційний.

3) формування деталізованої компонентної структури [3, 6-8]. Прихильники даного напрямку в складових економічного потенціалу виділяють їх певні унікальні компоненти, як-от в [3]: потенціал якості життя в регіоні, екологічний, організаційний і кластерний потенціали, в [7]: інвестиційний та експортний потенціали. В іншому випадку автори більш деталізовано підходять до структуризації економічного потенціалу. Зокрема, в [6] виділено: техніку та технології, персонал, його здібності, інформацію, управління, в [8] – інтелектуальний капітал для впровадження новітніх технологій виробництва, наявна техніка з метою забезпечення високого рівня технологій, в [7] – нормативний річний фонд робочого часу, чисельність основних працівників, рівень ефективності праці працівників, фондоозброєність працівників тощо.

На основі проведеного аналізу в даному дослідженні пропонуємо зупинитись на найбільш поширених складових економічного потенціалу, до яких віднесемо наступні потенціали:

- трудовий,
- виробничий,
- ресурсний,
- інформаційний,
- інноваційний,
- фінансовий.

Далі більш детально зупинимось на їх характеристиці.

На сучасному етапі дедалі більшого значення і пріоритетності у складі економічного потенціалу регіону набуває *трудовий потенціал*. Під трудовим потенціалом регіону розуміють, як правило, наявні в даний час і передбачувані

в майбутньому трудові можливості, які характеризуються кількістю працездатного населення, його професійно-освітнім рівнем, іншими якісними характеристиками [1]. Причому до якісних характеристик відносять такі, що визначаються чисельністю населення, режимом його відтворення, статевовіковою структурою, особливостями системи розселення, рівня урбанізації, рівнями освіти, доходів та витрат, життєвим рівнем населення, забезпеченістю соціальними послугами тощо.

Деякі автори виділяють ще й соціальний потенціал. При цьому в дане поняття вони вкладають:

- систему елементів, які безпосередньо визначають соціальну активність населення даного регіону і, відповідно, можливості здобуття населенням даного регіону соціально значимих результатів в різних сферах життєдіяльності – трудовій, соціально-політичній і духовній;

- безпосередній потенціал людини – його здоров'я і професійне довголіття, освіта, професіоналізм, духовно-етичні цінності; умови для розвитку і прояву цього потенціалу, у тому числі матеріальну базу і кадри, технології соціальної сфери; синергетичну діяльність людини, окремої групи і всього співтовариства в регіоні, що оновлюється [2].

Проте, на нашу думку, в такому розумінні дана складова повністю вписується в трудовий потенціал, оскільки соціальний потенціал є системною сукупністю можливостей і мотивацій, здібностей і якостей індивідів, соціальних груп, суспільства, що забезпечують їх життєдіяльність, соціальну активність та його відтворення [2]. А, отже, за наявності необхідних ресурсів і потреб його носіїв соціальний потенціал реалізується у праці, тобто у трудовому потенціалі.

Найвагомішою складовою економічного потенціалу регіону є *виробничий потенціал* (в деяких джерелах *виробничо-технологічний*). Виробничий потенціал – це сукупність засобів виробництва а також сучасних технологічних способів (технологій) їх використання в економічній діяльності [5]. Стан та перспективи розвитку регіону залежать передусім від рівня його економічного розвитку, зокрема, від рівня розвитку сфери виробництва матеріальних і нематеріальних благ.

Варто зазначити, що до виробничого потенціалу відноситься така складова, як основний капітал. До основних фондів відносять будівлі, споруди, передавальні пристрої, машини й обладнання (робочі, силові машини та устаткування, вимірювальні, регулюючі прилади, пристрої й устаткування, лабораторне обладнання, обчислювальну техніку), транспортні засоби, інструменти, багаторічні насадження, робочу і продуктивну худобу тощо [9].

Не менш важливою складовою економічного потенціалу регіону є його *ресурсний потенціал* (в деяких джерелах природно-ресурсний). Він є визначальним чинником формування спеціалізації економіки регіону в рамках господарського комплексу країни, передумовою формування територіально-виробничих комплексів. Отже, під ресурсним потенціалом мається на увазі можливість території забезпечувати суспільні потреби за рахунок ефективного використання наявної ресурсної бази, людського капіталу, продуктивності природних ресурсів, засобів виробництва, а також її розташування відносно політично-економічних центрів впливу та перспективи ринків збуту товарів і послуг [3].

Ресурсний потенціал виробництва, механізми його технологічного використання мають дуже тісну прив'язку до території. Тому навіть при самій жорсткій централізації управління загальні результати виробництва все одно будуть значно залежати від географічних, етнічних, культурних, релігійних та інших факторів місцевого значення [1].

На сучасному етапі конкурентоспроможність регіонів забезпечується переважно впровадженням нових технологій, інноваційних трансформацій, підвищенням освітнього і професійного рівня трудового потенціалу, розвитком малого підприємництва, створенням комунікаційних мереж. Ринкове середовище висуває жорсткі вимоги до підвищення ефективності використання наявних інформаційних ресурсів та напрямів розбудови і зміцнення економічного потенціалу регіону за їх рахунок [6]. *Інформаційний потенціал* – це наявні обсяги інформаційних ресурсів, інформаційної техніки і технологій та інших засобів і можливостей створювати, збирати, накопичувати, обробляти та використовувати різноманітні форми інформації для задоволення інформаційних потреб суспільства [4].

Сьогодні регіонам України здебільшого притаманна орієнтація на традиційні ресурси та фактори конкурентних переваг. Ресурси, пов'язані з інноваційною та інституційною складовими економічного зростання, задіяні значно меншою мірою. В той же час комплекс взаємопов'язаних ресурсів і здатностей до їх реалізації, що визначають спроможність економіки регіону до розвитку на основі постійного пошуку, використання та розвитку нових сфер і способів ефективної реалізації фактичних та потенційних ринкових можливостей визначаються на основі *інноваційного потенціалу*. Інноваційний потенціал регіону є ядром його економічного потенціалу, органічно входячи до складу кожної з його складових. У зв'язку з необхідністю постійного пристосування економіки регіону під вплив зовнішніх факторів (світових тенденцій) саме достатність інноваційного потенціалу є вирішальною у забезпеченні еколого-економічної безпеки регіонів та країни загалом, зростання національної економіки та її сталого розвитку [6].

Отже, інноваційний потенціал регіону – це сукупність усіх наявних у регіоні видів ресурсів, включаючи інтелектуальні, матеріальні, фінансові, інформаційні тощо, необхідних для забезпечення інноваційного процесу на всіх стадіях – від продукування нових знань до поширення й реалізації інноваційної продукції, а також здатності суб'єктів господарювання до сприйняття інновацій та їх інноваційної активності [8]. Лише такий потенціал може забезпечити створення й реалізацію принципово технологічно нової продукції, яка здатна посилити конкурентні переваги товаровиробників.

В останні роки з'явилися праці, в яких інноваційний потенціал розглядається із системних позицій у контексті державної інноваційної політики, розвитку інноваційної інфраструктури, трансферу технологій, інвестиційної привабливості інноваційного середовища, впливу науки і технологій на розвиток економіки. Відповідно до пріоритетів державної політики (Закони України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» тощо), в Україні також формується інноваційна інфраструктура: інноваційні бізнес-інкубатори, інноваційні центри, підрозділи з питань інтелектуальної власності, регіональні центри науково-технічної інформації, загальнонаціональна мережа регіональних центрів інноваційного розвитку (Східний центр (м. Донецьк), Південно-Західний центр

(м. Вінниця), Карпатський (м. Ужгород), Північний (м. Київ), Таврійський (м. Сімферополь), Північно-Східний (м. Харків), Дніпровський (м. Дніпропетровськ), Південний (м. Миколаїв)). Суб'єкти господарювання, які здійснюють інноваційну діяльність, користуються послугами консалтингових фірм і небанківських фінансових установ.

Ефективно діють технологічні парки – комплекси, що охоплюють наукові установи, ВНЗ і підприємства, створені на територіях, прилеглих до великих університетів, з метою взаємодії науково-дослідних і промислових секторів. Вони забезпечують комерціалізацію науково-технічної діяльності і прискорюють просування нововведень у сферу матеріального виробництва. Технопарки як самостійні господарські фірми перетворюють вхідні ресурси на виході в інноваційні послуги і продукти. До вхідних ресурсів належать: інтелектуальні ресурси, інвестиції, земельні ділянки, будівлі, устаткування, інфраструктура. На виході аналізують інформаційні, комунікаційні, маркетингові, навчальні, консалтингові, лізингові, фінансові й науково-дослідні послуги та інноваційний продукт. Технопарк як інтеграційна структура охоплює такі підструктури: науково-дослідну, промислову, інноваційну, кредитно-фінансову, торговельну та консультативну, інформаційно-комунікативну підструктуру [3].

В умовах посилення глобалізаційних процесів та фінансової нестабільності зростає роль регіональних фінансів, а сфера їх застосування розширюється. Питання нарощення фінансових можливостей території (регіону) та підвищення ефективності використання наявних ресурсів набувають особливої ваги, а, отже, актуальним стає питання визначення *фінансового потенціалу*. До складу фінансового потенціалу відносять фінансову сферу, банківську і страхову інфраструктуру, бюджет, інвестиційний клімат. В умовах ринкових відносин економічний потенціал регіону важко собі уявити без фінансових ресурсів територіальних органів влади. Конституція України та інші законодавчі акти держави визначили систему фінансового забезпечення регіонів, яку утворюють бюджети всіх рівнів (обласного, районного, міського, сільського, селищного) і фінансові плани підприємств та організацій всіх форм власності, розташованих на їхніх території [8]. Бюджет

кожного рівня – це органічна складова єдиної державної бюджетної системи, яка й до цього часу функціонує за колишньою радянською схемою.

Таким чином, на основі аналізу існуючих теоретичних підходів виокремлено основні складові економічного потенціалу регіону – трудовий, виробничий, ресурсний, інформаційний, інноваційний та фінансовий потенціали, що дозволить в подальшому визначити методологічні підходи до його оцінки і прогнозування.

Література

1. Степаненко С.В. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу регіону та управління ним / Степаненко С.В. // Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/469>.
2. Казимирчук А.М. Економічний потенціал регіону: сутність, чинники впливу / Казимирчук А.М. // Режим доступу: conference.nuos.edu.ua.
3. Макаренко М.В. Управління економічним потенціалом регіону як основою формування конкурентних переваг регіону / Макаренко М.В. // АПЕ. – 2012. – № 4 (130). – С. 217-224.
4. Економічний потенціал регіону: пріоритети використання: Монографія / І.М. Школа, Т.М. Ореховська, І.Д. Козменко та ін.; За ред. І.М. Школи. – Чернівці, 2003. – 464 с.
5. Клиновий Д.В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України / Клиновий Д.В., Пепа Т.В., За наук. ред. Л.Г. Чернюк: Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 728 с.
6. Стеценко Т.О. Аналіз регіональної економіки. Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 116 с.
7. Лукін С.О. Економічний потенціал регіону та регулювання його розвитку (в умовах ринкових перетворень) : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.10.01 / Лукін Сергій Олександрович ; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. - Л., 2001. - 20 с.
8. Дёмин О.А. Методологические основы регулирования потенциала экономического развития региона: автореф. дис... канд. экон. наук: 08.02.03 / Дёмин О.А. ; Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина. – Х., 2004. – 20 с.

9. Романюк С. А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: Регіональні дослідження : [монографія] / С. А. Романюк. – К. : УАДУ, 2001. – 112 с.

10. Маниліч М.І. Трансформація регіонального економічного механізму: Монографія. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2004. – 164 с.